

ศีลบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท

The Perfection of Morality in Theravada Buddhist Philosophy

สิรินทร์ กัญยาวิริยะ¹ และ ชิสา กัญยาวิริยะ²

Sirin Gunyaviriya¹ and Chisa Gunyaviriya²

^{1,2}บริษัท ล.ธนวงศ์ (1997) จำกัด

^{1,2}Lor Yaowaraj Bangkok

Corresponding author, e-mail: ¹sirin.cnt@hotmail.com

²chisa.gu@ssru.ac.th

Received: September 9, 2024; Revised: September 22, 2024; Accepted: September 24, 2024

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์ศีลบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า ศีลบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง “คุณธรรมของศีล” หรือ “บารมีของศีล” ซึ่งเป็นหนึ่งในทศบารมีที่สำคัญในการพัฒนาจิตใจและการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางจิตวิญญาณ ศีลในพุทธปรัชญาเถรวาทกำหนดขึ้นตามหลักเหตุผลของกฎธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง เป็นหลักธรรมของความบริสุทธิ์และเป็นแบบอย่างของความดีงาม องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับศีลบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ “MEW Model เพื่อการบำเพ็ญศีลบารมี” ประกอบด้วย M = Mindfulness คือ การมีสติ มีความตั้งมั่นแห่งจิต มีการอธิษฐานบารมีอย่างแน่วแน่ มีความสงบระงับแห่งจิต เกิดเนกขัมมะบารมี จากภายใน คือ เกิดความสงบระงับจากการรบกวนของกามคุณ 5 หรือกามราคะ มีความหนักแน่นจากภายในอันเกิดจากขันติบารมี เปรียบดั่งบุคคลที่ตั้งใจเล็งลูกธนูไปที่เป้าหมาย (คือศีลบารมี) E = Effort คือ ความเพียรพยายาม เปรียบดั่งอัตราความเร็วของลูกธนูที่พุ่งไปยังเป้าหมายอย่างไม่ลดละ มีแรงส่งพอที่จะ ทำให้ถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ W = Wisdom คือ ปัญญา หรือปัญญาบารมี ที่สร้างความรู้ความเข้าใจในการ รักษาศีลที่ถูกต้อง ไม่ผิดทาง เปรียบเสมือนการมีทักษะ มีปัญญาปฏิบัติ เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่าทิศทาง เป้าหมายที่ถูกต้องที่ลูกศรควรพุ่งไปถึงนั้นอยู่ ณ จุดใด จึงไม่พลาดเป้าหมายที่ตั้งใจบำเพ็ญศีลบารมีให้ สำเร็จ

คำสำคัญ: ศีล, บารมี, ศีลบารมี, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This article aims to analytically study The Perfection of Morality in Theravada Buddhist Philosophy. The findings reveal that The Perfection of Morality in Theravada Buddhist Philosophy refers to the "virtue of morality" or "perfection of morality," which is one of the Ten Perfections essential for mental development and the attainment of the highest spiritual goal. Morality in Theravada Buddhist Philosophy is established based on the rationale of natural law, aligning with reality. It is a principle of purity and serves as a model of goodness. A new framework for understanding The Perfection of Morality in Theravada Buddhist Philosophy is introduced, called the "MEW Model for Practicing The Perfection of Morality," which consists of :
M = Mindfulness : This involves having awareness and mental focus, a firm determination to practice The Perfection of Morality, and achieving mental tranquility. It signifies the internal calm achieved by overcoming the five sensual desires (kama-raga) and the steadfastness that comes from patience (khanti-barami). This is akin to aiming an arrow precisely at the aim (The Perfection of Morality).
E = Effort : This represents perseverance, comparable to the speed of an arrow moving towards the target without slackening. It involves having the necessary momentum to reach the set goal.
W = Wisdom : This refers to the wisdom or understanding that guides the correct practice of moral precepts without deviation. It is like having the skill and insight to clearly understand where the target is, ensuring the arrow (The Perfection of Morality) hits the intended mark.

Keywords : Morality, Perfection, Perfection of Morality, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

“บารมี” เป็นคุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวดเพื่อบรรลุเป้าหมายอันสูงส่ง การบำเพ็ญบารมีของพระโคตมเพื่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใช้ระยะเวลายาวนานถึงสี่สหัสวรรษและแสนมหากัปป์ ตลอดเวลานั้น พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีในฐานะพระโพธิสัตว์ ซึ่งหมายถึง บุคคลที่มุ่งมั่นกระทำความดีเพื่อบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญบารมีทั้ง 30 ทศัน ซึ่งประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี (พระกวีวงศ์ (อิม สารโท), 2556) จะเห็นได้ว่า ศีลบารมี เป็นหนึ่งในบารมีทั้ง 10 ประการนี้

พระโพธิสัตว์มีเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ในการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นแบบอย่างของการตั้งเป้าหมายชีวิตและมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ พระองค์บำเพ็ญบารมี 10 ประการอย่างสม่ำเสมอเพื่อบรรลุ

เป้าหมายนั้น ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้สิ่งที่ดีมีคุณค่าและเหมาะสม รวมถึงการให้ด้วยจิตใจที่ผ่องใส 2) ศีล คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย มีความสงบเย็นในจิตใจ 3) เนกขัมมะ คือ การหลีกเลี่ยงความหมกมุ่นในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อย่างมีสติ 4) ปัญญา คือ การเข้าใจเหตุผลของสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงและใช้ปัญญานำทาง 5) วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ไม่ย่อท้อในการทำหน้าที่ 6) ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น และมีจิตใจเยือกเย็น 7) สัจจะ คือ ความจริงใจ พูดจริง ทำจริง 8) อธิษฐาน คือ ความมุ่งมั่น ตั้งใจอย่างแน่วแน่ต่อเป้าหมาย 9) เมตตา คือ ความรักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น 10) อุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปตามความรู้สึก (Maha Chakri Sirindhorn, 2000)

พระโพธิสัตว์ทั้งสิบองค์ได้มีความกล้าหาญ มุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีของตนเป็นอย่างยิ่งแม้ต้องเผชิญกับความยากลำบากอย่างที่สุด การที่พระโพธิสัตว์ มีความกล้าหาญ ในการเผชิญกับความยากลำบาก เพราะมีความต้องการที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นแรงจูงใจ แม้ว่าการกระทำของพระโพธิสัตว์ บางโอกาสจะเป็นสถานการณ์ขัดแย้งทางศีลธรรม แต่พระโพธิสัตว์ก็สามารถดำรงตนอยู่ในการบำเพ็ญบารมีอย่างมั่นคงและคุณธรรมสำคัญที่ทำให้พระโพธิสัตว์มีความกล้าหาญในการบำเพ็ญบารมีได้อย่างต่อเนื่องคือปัญญาและกรุณา รวมทั้งความอดทน ไม่หวั่นไหวและมีความเพียรพยายาม (พระมหาจุฬาลงกูรเจ้านาคราช, 2546)

นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร (2556) ได้ยกตัวอย่างการบำเพ็ญศีลบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยกล่าวว่าพระองค์ทรงใช้หลักศีลคู่กับธรรม ศีลเป็นข้อห้ามและธรรมเป็นข้อปฏิบัติ ศีลธรรมจึงเป็นเครื่องค้ำจุนโลก และเป็นประทีปส่องทางชีวิต พระองค์ทรงอนุศาสน์หลักศีลธรรมไว้เสมอ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกทรงสนับสนุนปกป้องทุกศาสนา จะเห็นได้ชัด มีวัด มีโบสถ์คริสต์ มีมัสยิด มีโบสถ์พราหมณ์ ทุกอย่างอยู่และอยู่ใกล้ ๆ กันนี้ก็เพื่อให้ทุกศาสนาอยู่ร่วมกันได้ดี ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกันซึ่งเป็นชื่อเสียงของประเทศมาผู้คนเวลาพบกันถึงแม้จะต่างศาสนาก็ทักทายกันด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส ส่วน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2524) กล่าวว่า พระองค์ทรงเป็นผู้มีอัธยาศัยโดยตรง ไม่ประพฤติหลอกลวงหรือ หลีกเลียงแอบแฝง คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ ถ้าปฏิบัติไม่ตรงในงานตามหน้าที่ ไม่ซื่อตรงต่อกันและกันจะเกิดความแตกร้างอยู่เป็นสังคมที่สงบสุขมิได้ พระมหากษัตริย์จะต้องมีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วย ความเที่ยงตรงต่อประชาชนโดยทั่วไป ไม่ทรงคิดลวงหรือประทุษร้ายผู้ใด

การศึกษาเรื่อง “ศีลบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท” มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากศีลเป็นหนึ่งในบารมีทั้ง 10 ประการที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ศีลเป็นพื้นฐานสำคัญในการฝึกจิตใจและการควบคุมกาย วาจา ซึ่งส่งผลต่อการบำเพ็ญคุณธรรมอื่น ๆ การบำเพ็ญศีลยังช่วยเสริมสร้างสังคมที่สงบสุขและกลมเกลียว ศีลบารมีจึงเป็นหัวใจของการดำเนินชีวิตในแนวทางของพระโพธิสัตว์ที่ไม่

เพียงมุ่งสู่ความตรัสรู้ แต่เมื่อบุคคลทั่วไปนำมาปฏิบัติจะทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น และสังคมในวงกว้างต่อไปได้

ความหมายของศีลในพุทธปรัชญาเถรวาท

ศีล ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม หมายถึง ความประพฤติดีงาม สุจริต รักษา ระเบียบวินัย มีอาชีวะบริสุทธิ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548)

ศีล ตามความหมายทั่วไปแบ่งออกเป็น 4 ประการ ได้แก่

ความหมายแรก ศีล คือ เจตนาหรือตั้งใจในอันที่จะประพฤติในทางที่ดี ในสิ่งที่จะเกิดประโยชน์ แก่ตนเองและสังคม ในวิสุทธิมรรคได้อธิบายขยายความ คำว่า ศีล ในความหมายเจตนา นั้นว่า ได้แก่ เจตนาของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปกรรม มีปณาดิบาตเป็นต้น หรือเจตนาของบุคคลผู้กำลังบำเพ็ญวัตร ปฏิบัติอยู่ (พระพุทธโฆสเถระ, 2556)

ความหมายที่สอง ศีล คือ ความสำรวมระวัง งดเว้น หลีกจากความชั่วที่จะเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา และทางใจ (วศิน อินทสระ, 2557) การรักษาศีล 5 จึงเป็นการหลีกเลี่ยงการละเมิดอันก่อให้เกิด โทษหรือการเบียดเบียนต่อตนเองและผู้อื่น (พระสุรเชษฐ ธิติเตโช (ไชยรา) และคณะ, 2564) ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การพูดปด และการติดสิ่งเสพติดของมีนเมา (พระปลัด กิตติ ยุตติโร, 2562)

ความหมายที่สาม ศีล คือ ความคิดที่จะไม่ล่วงละเมิด กฎระเบียบหรือวินัยที่หมู่คณะหรือสังคม ได้กำหนดขึ้นไว้ เพื่อเป็นหลักปฏิบัติในหมู่คณะ หรือสังคมนั้นให้สงบสุข ซึ่งพระธรรมธีรราชกุมาร (โศก ญาณสิทธิ) (2550) กล่าวว่า คำว่า ศีล ในความหมายไม่ล่วงละเมิด ได้แก่ การไม่ก้าวล่วงทางกาย ทางวาจาของผู้ที่ได้สมาทานศีลไปแล้ว คือ รักษาศีลที่ตนได้สมาทานไปแล้วให้ดี มิให้ขาด มิให้ทะเลาะ มิให้ ต่างพร้อยหรือเศร้าหมอง

ความหมายที่สี่ ศีล คือ ความปกติ หรือการรักษาความปกติของตน คือ ปกติกาย ปกติวาจา ศีลมี 2 ระดับ คือระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรมหรือระดับที่ยังเป็นธรรม เป็นข้อแนะนำสั่งสอน หลักความ ประพฤติ และบัญญัติไปตามกฎธรรมดา แห่งความดี ความชั่ว เรียกว่า “กฎแห่งกรรม” และระดับเฉพาะ ได้แก่ ระดับวินัย คือ เป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติหรือกำหนดขึ้น (สมโภชน์ ยิ่งสังข์, 2552)

สำหรับความหมายของศีล ในแง่ละเว้นความชั่ว เป็นการกำหนดข้อปฏิบัติอย่างกว้างขวางที่สุด คือ เฟงเล้งไปที่ความชั่ว ย้ำถึงเจตจำนงที่ไม่มีเชื้อแห่งความชั่วเหลืออยู่เลย ส่วนในฝ่ายความดีเป็นเรื่องที่จะพึงขยายออกไปได้ อย่างไม่มีเขตจำกัด จึงไม่ระบุไว้ ตามความเป็นจริงความดีเป็นเรื่องกว้างขวางไม่มีที่ สิ้นสุด มีรายละเอียดแนวทางและวิธีการ ยกเยื้องไปได้มากมายตามฐานะและโอกาสต่าง ๆ ส่วนความชั่ว ที่จะต้องเว้นเป็นเรื่องแน่นอน ตายตัว เช่น ทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ควรละเว้นการพูดเท็จด้วยกันทั้งสองฝ่าย

แต่โอกาสและวิธีการที่จะทำให้ความดีที่ตรงกันข้ามกับการพูดที่จั้นตรงกัน การวางหลักกลางจึงระบุแต่ฝ่ายเว้นชั่วไว้เป็นเกณฑ์ ส่วนรายละเอียด และวิธีการกระทำในชั้นบำเพ็ญความดีเป็นเรื่องชั้นประยุกต์ให้เหมาะสมกับฐานะ โอกาส และสภาพชีวิตของบุคคลต่อไป ศิลตามในคัมภีร์ปรมัตถมัญชุสา วิสุทธิมรรค มหาภูทิกกาได้อธิบายไว้ว่า

ธรรมทั้งหลายมี เจตนา เป็นต้น ด้วยอำนาจพระบาลีในบทเหล่านั้นชื่อว่า เจตนา เพราะอรรถว่า จงใจ อธิบายว่าตั้งไว้เฉพาะในอารมณ์ร่วมกับธรรมที่สัมปยุตกับตน จริ่งอยู่ ธรรมที่สัมปยุตกับเจตนา นั้น ย่อมเป็นไปในอารมณ์ได้ ก็ด้วยอำนาจความอนุกุลของเจตนา เท่านั้นเอง เจตนาสาธารณแก่ธรรมเป็น กุศลลัดตักกะ โดยแท้ ถึงอย่างนั้นในที่นี้ ฟังทราบว่าเป็นกุศล เพราะคำอธิบายว่าท่านประสงค์ เอาศีลเจตนา ธรรมชาติที่ประกอบในจิต อธิบายว่า ธรรมชาติที่ประกอบกับจิตชื่อว่า เจตสิก แม้ในเมื่อเจตนาเป็นเจตสิก ธรรมอยู่ ก็พึงเห็นว่า เจตสิกศีลได้แก่ วิริติและอนภิชฌมา เป็นต้น อื่นจากเจตนาที่เดียว ทั้งนี้โดย เป็น โคพลิพัทธนัย เพราะเจตนาที่ท่านก็ถือเอาแผนกหนึ่งว่า “เจตนาเป็นศีล” (วิสุทธิ. (ไทย). 1/103-105)

ศีล ในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นตามหลักเหตุผลของกฎธรรมชาติ เป็นข้อปฏิบัติขั้น เริ่มแรก มุ่งไปที่ความประพฤติพื้นฐาน จึงเน้นไปที่การละเว้นความชั่วต่าง ๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น แต่ศีลก็มีได้ หมายถึง ความประพฤติทางกาย วาจา ในภายนอกแต่อย่างเดียว จิตใจเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ต้องประสาน ต่อเนื่องกันโดยตลอด โดยถือว่าจิตใจเป็นจุดเริ่มต้น จึงกำหนดที่ตัวเจตนาในใจเป็นหลัก สมดังที่พระสารีบุตรเถระ อัครสาวกฝ่ายขวาของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวไว้ในปฏิสัมภิทามรรค ญาณกถา ซึ่งถือว่าเป็นปกรณัม ทางกรรมฐาน เล่มแรกของพุทธศาสนาว่า

“เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล ความสำรวมชื่อว่าศีล ความไม่ล่วงละเมิดชื่อว่า ศีล ศีลเป็นที่ รวมแห่งความสำรวม เป็นที่รวมแห่งความไม่ล่วงละเมิด เป็นที่รวมแห่งเจตนาที่เกิด ในขณะสำรวมและไม่ ล่วงละเมิดนั้น” (ขุ.ป.(ไทย) 31/39/60)

หลักในการสำรอนนั้นมีจุดมุ่งหมาย คือ ความประพฤติดีทางกาย วาจา และสัมมาชีพ การระวัง บาปอกุศล กล่าวคือคอยระวังความชั่วที่ทำให้จิตไม่มีคุณภาพ จิตเสื่อมทรามลงเป็นสภาพ ที่ทำให้มีความ ทุกข์ปิดกั้นมิให้เกิดปัญญา ไม่เอื้อเพื่อต่อชีวิตจิตใจ ไม่สามารถทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ ความ บริสุทธิ์ด้วยความสำรวมแห่งศีล ชื่อว่าอริศีล จิตที่ตั้งมั่นอยู่ในความบริสุทธิ์ด้วย ความสำรวมย่อมไม่ ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอริจิต การเห็นความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมโดยชอบ และ เห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่านโดยชอบทั้งสอง ประการนี้ชื่อว่าอริปัญญา ในคัมภีร์ปรมัตถมัญชุสา วิสุทธิมรรคมหาภูทิกกา ได้ให้ความหมายการสำรวมไว้ คือ การระวังชื่อว่า สังวร ได้แก่ การปิดโดยประการที่ อุกุศลธรรมยังลงโนจิตไม่ได้ ได้แก่ สังวร 5 อย่าง คือ

1. ปาติโมกขสังวร คือศีลสิกขาบทที่นับเนื่องในพระวินัย แยกออกเป็นจาริตตศีล และวาริตตศีล
2. สติสังวร ได้แก่ การรักษามโนทริยทั้งหลายมีใจเป็นที่ 5 คือสติที่เป็นไปอย่างนั้นนั่นเอง ก็การรักษาอันเป็นไปอยู่แล้วโดยประการนั้นนั่นแหละ
3. ญาณสังวร ได้แก่ ปัญญา
4. ชันติสังวร ได้แก่ ความอดกลั้น ก็ความอดกลั้นนั้น คือขันธทั้งหลายซึ่ง มีโอทสะเป็นประธาน ซึ่งเป็นไปโดยประการนั้น หรือโอทสะนั่นเอง
5. วิริยสังวร ได้แก่ ความเพียรที่เป็นไปเนื่องด้วยการบรรเทาภวามวิตก เป็นต้น (วิสุทฺธิ. (ไทย) 1/105)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสาระของศีลในแบบที่ยืดหยุ่น กินความกว้าง คลุมศิลปสีกย่อย ๆ ที่แยกกระจายออกไปต่าง ๆ เช่น ศีล 5 ศีล 8 (ศีลอุโบสถ) ศีล 10 ศีล 227 ศีล 331 และ หมายถึง อาชีพสุจริตด้วย คืออาจจะมองในแง่ของระเบียบวินัยเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข เป็นสภาพที่เกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิต และปฏิบัติกิจของสมาชิกทั้งหลาย มองในแง่ความประพฤติดีงามของบุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ติงามกับผู้อื่น และเป็นผลดีกับชีวิตของตัวเอง กล่าวคือ การรักษาศีลสิกขาบทอย่างเคร่งครัดตามที่ได้ทรงบัญญัติไว้ ด้วยการสำรวมอินทริยมีจักขุ เป็นต้น ระวังรักษา มิให้บาปอกุศลธรรมเข้าครอบงำเมื่อเห็นรูป สำรวมด้วยญาณคือตัดกิเลสด้วยปัญญา พิจารณามิให้ ตัณหาเข้ามาครอบงำจิตตลอดจนถึงการรู้จักพิจารณาเสพปัจจัยสี่ สำรวมด้วยขันติ คืออดทนต่อ ความหนาว ความร้อน ความหิวกระหาย ถ้อยคำแรงกล้า และทุกขเวทนาต่าง ๆ โดยสำรวม ด้วยความเพียรคือพยายาม ชับไล่ บรรเทา กำจัด อกุศล กามวิตก ที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป ตลอดจนการละมิจฉาชีพ เพื่อแสวงหาปัจจัยสี่เลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพที่เรียกว่า อาชีพปาริสุทฺธิ เป็นต้น คำว่า “ศีลธรรม” พุทธทาส ภิกขุ ได้ให้ความหมายโดยสรุปไว้ว่า “ความไม่กระทบกระทั่งต่อภาวะปกติ ทั้งของตนเองและของกันและกันทั้งโดยทาง รูปธรรมและโดยทางนามธรรม ทั้งโดยเจตนาและโดยความพลั้งเผลอ” (พุทธทาส อินทปญฺโญ, 2520)

ศีลจึงเป็นหลักความประพฤติที่ติงามกำหนดด้วยข้อเท็จจริงตามกฎธรรมชาติ การละเว้นความชั่วให้เกิดคุณความดีทั้งหลาย โดยมีกรรมเป็นแรงจูงใจ กรรมนั้นมีเจตนาหรือความจงใจ เป็นเครื่องกำหนดในการกระทำ มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น อายุยืน มีโรคมามาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโภคะน้อยมีโภคะมากเกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญหาน้อย มีปัญหาหมาก ล้วนเกิดจากกรรม สมดังพระพุทธพจน์ ที่ปรากฏใน มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ จุฬกัมมวิภังคสูตร ทรงตรัสกับสุภมาณพโตเทยยบุตร ว่า

“มาณพ ลัทธิทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน” (ม.อ. (ไทย) 14/289/350)

การกระทำที่มีความจงใจจึงถือว่า “เป็นกรรม” ถ้าขาดความจงใจหรือไม่มีเจตนาเป็น ตัวชักนำ การกระทำก็ย่อมไม่มีผลตามความหมายของกรรม จึงเป็นเพียงกิริยาอาการยังไม่เป็นกรรมเจตนาในการกระทำที่จัดว่าดีและไม่ดี ขึ้นกับกุศลหรืออกุศลเจตนา เจตนาดีนั้นต้องประกอบด้วย กุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นต้น เจตนาไม่ดีประกอบด้วยอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ศีลในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความประพฤติดีงามทั้งทางกายและ วาจา เป็นการสำรวมและละเว้นจากความชั่ว ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ความหมายหลัก ได้แก่ เจตนาที่จะ ทำดี การสำรวมจากความชั่ว การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม และการรักษาความปกติของตนเอง นอกจากนี้ ศีลยังครอบคลุมถึงเจตนาในจิตใจ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา การกระทำที่มีเจตนา ถือเป็นกรรมที่นำไปสู่ผลต่าง ๆ ตามกฎแห่งกรรม

ความหมายของบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท

บารมี หมายถึง คุณธรรมความดีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอย่างยิ่งยวดเพื่อที่จะบรรลุจุดหมายให้ สูงสุด หรือบารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์จึงจะบรรลุโพธิญาณ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) มีการวิเคราะห์ไว้ว่า กิเลสสาม สุตตาน มานสิ หีสติติ ปารมี (ที.สี.ฐีกา. (บาลี) 1/82) แปลว่า ปฏิปทาโดยย่อมาจำกัด คือ ย่อมฆ่าซึ่งข้าศึกคือกิเลสของสัตว์ทั้งหลาย เหตุฉะนั้น ปฏิปทานั้น ชื่อว่า บารมี

คำว่า “บารมี” น่าจะมาจากศัพท์เดิมว่า “ปรม” ลง ณ ปัจจัย ในราชาศัพท์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2514) ได้ศัพท์ว่า ปารม แล้วลง อี อิตถิลิงค์อีกที จึงเป็นคำว่า “ปารมี” ความหมายเดิมที่มาจากคำว่า “ปรม” นั้น แปลว่า คุณสมบัติหรือปฏิบัติอันยิ่งยวด (สมเด็จพระมหา สมณเจ้ากรม พระยาวชิรญาณวโรรส, 2499)

ความเห็นนี้ตรงกับการตั้งวิเคราะห์ศัพท์บาลีว่า ปรมิ ปาเปตติ ปารมี (ปฏิบัติ) ปฏิปทาโดยยังผู้ ปฏิบัติถึงความเป็นผู้ยอด (เลิศ, ยิ่งใหญ่) ปฏิปทานั้นเรียกว่า บารมี ศัพท์ “ปารมิตา” มาจาก ปรม เพราะ 1) เป็นธรรมที่ต้องบำเพ็ญเป็นเวลานาน 2) มีธรรมชาติเป็นของบริสุทธิ์ยิ่ง 3) สูงเกินธรรมของพระสาวก และพระปัจเจกพุทธเจ้า การวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “บารมี” ว่าความเต็มหรือความเป็นเลิศนี้ ตรงกับความเห็นของนักวิชาการยุคปัจจุบันที่มีชื่อหลายท่าน เช่น ซิลเดออร์ส (R.C. Childers) ริส เดวิดส์ (T.W. Rhys Davids) และวิลเลียม สเตจ (William Stege) ญาณติโลก (Nyapatiloka) ท่านเหล่านี้ได้อธิบายเพิ่มเติมทำนองเดียวกันว่า บารมี แปลว่า ความเลิศ (completeness) ความเต็ม (perfection) คุณธรรม 10 ประการที่นำไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่

1) ทานบารมี (Perfection in giving or liberality)

2) ศีลบารมี (Perfection in Morality)

- 3) เนกขัมมบารมี (Perfection in Renunciation)
- 4) ปัญญาบารมี (Perfection in Wisdom)
- 5) วิริยบารมี (Perfection in Energy)
- 6) ขันติบารมี (Perfection in Patience or Forbearance)
- 7) สัจจบารมี (Perfection in Truthfulness)
- 8) อธิษฐานบารมี (Perfection in Resolution)
- 9) เมตตาบารมี (Perfection in Loving Kindness)
- 10) อุเบกขาบารมี (Perfection in Equanimity)

พระมหาพงศ์ศิริ ปญญาวิโร (2564) กล่าวว่า บารมี หมายถึง คุณความดีที่ควรบำเพ็ญ หรือ ความดีที่ได้บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด ความเป็นเลิศในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นคุณสมบัติของใครหรือลัทธิใดก็ได้ แต่ถ้าในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องของการปฏิบัติธรรมถึงความเป็นเลิศในระดับใดระดับหนึ่ง คือ การดับกิเลสตัณหาอาสวะทั้งปวงจนหมดสิ้น และบารมีหมายถึงหลักธรรม 10 ประการในการปฏิบัติธรรม เพื่อให้บรรลุพระโพธิญาณซึ่งเป็นบรรลุจุดหมายอันสูงสุด

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บารมี หมายถึง คุณธรรมความดีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบถ้วนเพื่อ บรรลุโพธิญาณสูงสุด การบำเพ็ญบารมีคือการกำจัดกิเลสของสัตว์ทั้งหลาย บารมี มาจากคำว่า “ปรม” ซึ่งแปลว่า คุณสมบัติหรือปฏิบัติที่เลิศ มีการวิเคราะห์ว่าบารมีเป็นธรรมที่ต้องบำเพ็ญอย่างยาวนานของ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า ตลอดถึงอริยสงฆ์สาวก ประกอบด้วย ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา

ความหมายและความสำคัญของศีลบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาความหมายของคำว่า “ศีล” และความหมายของคำว่า “บารมี” มาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า คำว่า “ศีลบารมี” ในบริบทของพุทธศาสนาเถรวาทนั้น หมายถึง “คุณธรรมของศีล” หรือ “บารมีของศีล” ซึ่งเป็นหนึ่งในทศบารมีที่สำคัญในการพัฒนาจิตใจและการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางจิตวิญญาณ ศีลบารมี หมายถึง การรักษาศีลหรือการปฏิบัติตามหลักธรรมของศีลให้บริสุทธิ์และเป็นแบบอย่างของความดีงาม

“ศีล” ในพุทธปรัชญาเถรวาทกำหนดขึ้นตามหลักเหตุผลของกฎธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง (reality) ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้องมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ สารสำคัญของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่คิดล่วงละเมิดสิกขาบทที่ได้สมาทานไว้แล้ว ศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง คือ การสำรวมคอยปิดกั้นหลักเร้น ไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะนิกายเถรวาทถือว่า หากปราศจากการรักษาศีล การทำสมาธิในระดับสัมมาสมาธิ และสัมมาสมาธิจะไม่สามารถบรรลุได้เลย เพราะศีลและ

สมาธิคือทางที่นำไปสู่ปัญญา เมื่อไม่สามารถมีสัมมาสมาธิก็ย่อมไม่บรรลุปัญญา อันหมายถึง ความรู้แจ้งในสภาวะธรรมสูงสุดได้อย่างสมบูรณ์ และในการบำเพ็ญบารมีเพื่อให้บรรลุพระโพธิญาณของพระโพธิสัตว์นั้น โดยลำดับจะเริ่มจากทานบารมีไปจนถึงอุเบกขาบารมี เมื่อบำเพ็ญได้สมบูรณ์ครบถ้วนแล้วก็จะบรรลุพระโพธิญาณ ดังนั้น ศีลบารมีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในพุทธการกธรรม (สมโภชน์ ยิ่งสังข์, 2552)

สรุปได้ว่า “ศีลบารมี” ในพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง “คุณธรรมของศีล” หรือ “บารมีของศีล” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทศบารมีที่สำคัญในการพัฒนาจิตใจและการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางจิตวิญญาณ ศีลบารมีหมายถึงการรักษาศีลให้บริสุทธิ์และเป็นแบบอย่างของความดีงาม ดังนั้น ศีลบารมีจึงเป็นส่วนสำคัญในพุทธการกธรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและบรรลุเป้าหมายสูงสุด

ประเภทของศีล

ในวิสุทธิมรรคได้แยกประเภทของศีลไว้โดยละเอียด ตั้งแต่ศีลมีประเภทเดียวคือ ความปกติของตน ศีลมีประเภท 2 ศีลมีประเภท 3 ศีลมีประเภท 4 ศีลมีประเภท 5 ในที่นี้จะ นำมา เฉพาะที่เห็นว่าจะ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การปฏิบัติในปาริสุทธิศีลให้บริสุทธิ์เท่านั้น

1. ศีลมีประเภท 2 เช่น จาริตตศีล หมายถึง การประพฤติตามสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่าสิ่งนี้ควรทำ วาริตตศีล หมายถึง การไม่ฝ่าฝืนสิกขาบทที่ทรงห้ามไว้ว่าสิ่งนี้ไม่ควรทำ

อาภิสมาจาริกศีล หมายถึง ความประพฤติอย่างสูงในสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ พระวินัยที่พระพุทธเจ้าวางขึ้นแก่พระสงฆ์เพื่อเป็นหลักในการประพฤติในด้านขนบธรรมเนียมและเพื่ออาจารย์ที่เหมาะสมของพระสงฆ์

สปริยัตตศีล หมายถึง ศีลมีลาภ ยศ ญาติ อวัยวะและชีวิตเป็นที่สุด ได้แก่ บุคคลที่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ตนสมทานแล้วเพราะมีลาภเป็นเหตุ เพราะลาภเป็นปัจจัย เพราะลาภเป็นตัวการ เพราะมียศเป็นเหตุเป็นปัจจัยเป็นตัการ เพราะมีญาติเป็นเหตุเป็นปัจจัยเป็นตัการ เพราะมีอวัยวะ เป็นเหตุเป็นปัจจัยเป็นตัการและเพราะชีวิตเป็นเหตุ เพราะชีวิตเป็นปัจจัย เพราะชีวิตเป็นตัการ

อปริยัตตศีล หมายถึง ศีลไม่มีลาภ ยศ ญาติ อวัยวะและชีวิตเป็นที่สุด ได้แก่ บุคคลที่ไม่มีจิตที่จะล่วงละเมิดสิกขาบทที่ตนสมทานแล้วเพราะลาภเป็นเหตุ เพราะลาภเป็นปัจจัย เพราะลาภเป็นตัวการ เพราะยศเป็นเหตุเป็นปัจจัยเป็นตัการ เพราะญาติเป็นเหตุเป็นปัจจัยเป็นตัการ เพราะอวัยวะเป็นเหตุเป็นปัจจัยเป็นตัการและเพราะชีวิตเป็นเหตุ เพราะชีวิตเป็นปัจจัย เพราะชีวิตเป็นตัการ เป็นต้น

2. ศีลมีประเภท 3 เช่น หีนศีล หมายถึง ศีลที่บุคคลสมทานปฏิบัติด้วย ความเป็นผู้ต้องการยศ มัชฌิมศีล หมายถึง ศีลที่บุคคลสมทานปฏิบัติด้วยความเป็นผู้ต้องการ ผลบุญ ปณิตศีล หมายถึง ศีลที่บุคคลสมทานปฏิบัติเพราะเห็นว่าศีลนี้เป็นสิ่งที่ควรทำ

อัตรารูปไทยศีลคือ ศีลที่บุคคลผู้ใคร่เพื่อสละทิ้งสิ่งซึ่งไม่สมควรแก่ตน ผู้มีตนเป็นที่เคารพ โลการูปไทยศีลคือ ศีลที่บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะหลีกเลี่ยงจากการตำหนิ ของชาวโลกผู้มีโลกเป็นที่เคารพ ธรรมารูปไทยศีลคือ ศีลที่บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะบูชาความยิ่งใหญ่ของธรรมผู้มีธรรมเป็นที่เคารพ

3. ศีลมีประเภท 4 คือ ภิกขุศีล หมายถึง สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติไว้ และสิกขาบทเหล่าใดที่จะต้องรักษานอกเหนือจากบทบัญญัติของภิกษุณี ภิกษุณีศีล หมายถึง สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติปรารภเฉพาะภิกษุณี และสิกขาบทเหล่าใดที่ภิกษุณีจะต้องรักษานอกเหนือจากบทบัญญัติของภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมปันนศีล หมายถึง ศีล 10 ของสามเณรและสามเณรี คหวัฐศีล หมายถึง นิจศีลหรือศีล 5 อุโบสถศีลหรือศีล 8 สำหรับ อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เป็นต้น (พระพุทธโฆสเถระ, 2556)

ในสาระสำคัญของวิสุทธิธรรมรคได้ให้ความหมายของประสาธแห่งศีลไว้ว่า วาริตศีล หมายถึง ข้อห้ามคือพระพุทธเจ้าทรงห้ามไว้ว่าสิ่งใดไม่ควรทำถ้าไปทำเข้าเป็นผิดศีล เช่น ห้ามภิกษุมิให้บริโภคอาหารในเวลาวิกาล เป็นต้น จาริตศีล หมายถึง ข้อที่พระพุทธเจ้าทรง อนุญาตหรือ บัญญัติไว้ว่าต้องทำถ้าไม่ทำเป็นผิด เช่น ทรงบัญญัติให้ภิกษุ ทำอุโบสถทุก ๆ กึ่งเดือนคือ 15 วันต่อครั้ง ถ้าภิกษุไม่ป่วยไม่พิการไม่ทำอุโบสถเสียเฉย ๆ เพราะความเกียจคร้านหรือเบื่อหน่ายอย่างนี้ เป็นต้น

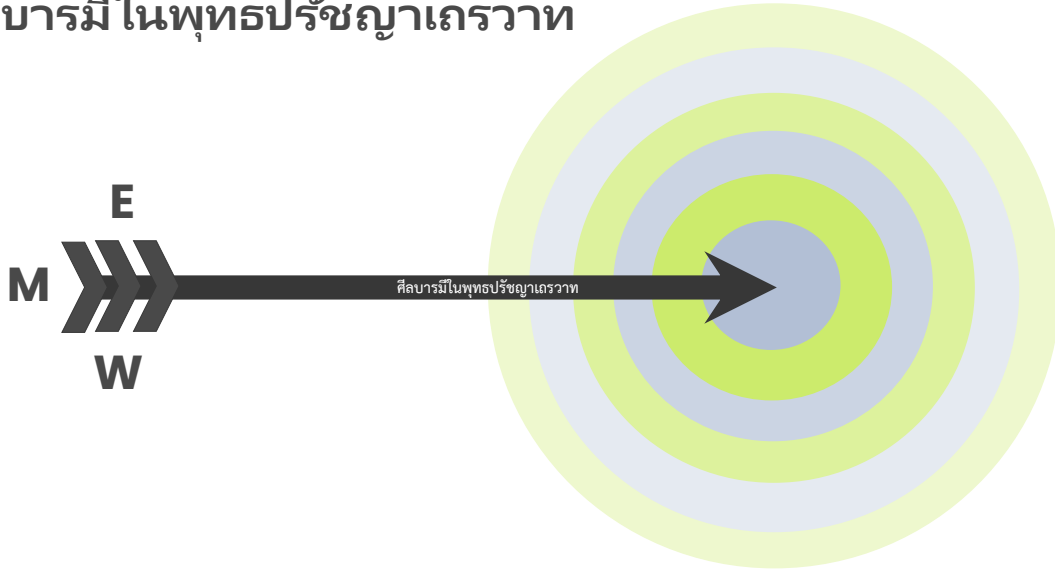
อภิสมจาริกศีล หมายถึง ศีลที่เกี่ยวกับความประพฤติมารยาทอันละเอียด ละไม หรือสมบัติผู้ดี อาทิพรหมจาริกศีล หมายถึง ศีลที่เป็นพรหมจรรย์อย่างเช่น ศีล 227 ของพระภิกษุ ศีล 10 ของสามเณร เป็นต้น อีกอย่างหนึ่งอาทิพรหมจาริกศีล หมายถึง ศีลในองค์มรรค คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และ สัมมาอาชีวะ เป็นต้น (วศิน อินทสระ, 2557)

ในคัมภีร์วิสุทธิธรรมรคตอนสโลนิเทศได้แสดงถึงศีลไว้หลายประการตั้งแต่ศีลมี อย่างเดียว ศีล 2 อย่าง ศีล 3 อย่าง ศีล 4 อย่าง และศีล 5 อย่าง เฉพาะในศีล 4 อย่างได้แสดง ปาริสุทธิศีล 4 ไว้ว่า ภิกษุเป็นผู้สำรวมด้วยพระปาฏิโมกข์ซึ่งสรวศีลกับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ก็เพื่อพระสงฆ์ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดการสำรวมระวังในศีลปาฏิโมกข์ คือ ท่านกล่าวถึงศีลของพระภิกษุซึ่งเป็นศีลที่เป็นหลักเป็นประธาน โดยความหมายถึง การไม่ล่วง ศีล การรักษาศีลที่มาในพระปาฏิโมกข์ 227 ข้อ อย่งไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นสิกขาบทที่ปรากฏ ในพระปาฏิโมกข์ หรือสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์ตามที่กล่าวมาก็คงมีความสำคัญยิ่ง อันภิกษุจะต้องถือปฏิบัติตามและงดเว้นกิจตามที่ทรงห้าม ซึ่งภิกษุใดประพฤติอย่างเคร่งครัด เข้มแข็ง ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลดีมีวัตรที่ดี การบรรพชาของภิกษุนั้นไม่ไร้ผลแน่นอน ด้วยใจของพระภิกษุผู้มีศีลดีมีวัตรที่ดี ย่อมไม่หยิ่งลงสู่ภัย มีการเตือนตนเองได้ เปรียบเสมือน พระอาทิตย์จะไม่หยิ่งลงสู่ความมืด ซึ่งเป็นไปด้วยอำนาจแห่งการล่วงละเมิดซึ่งสิกขาบท 6 ประการ ที่ทรงบัญญัติไว้เพราะการมีอาชีวะเป็นเหตุ มีการหลอกลวง การแสวงหาลาภด้วยลาภ เป็นต้น ศีลนี้คืออาชีวาปาริสุทธิศีล การบริโภคปัจจัย 4 อันบริสุทธิด้วยการพิจารณา ศีลนี้ คือ ปัจจัยสันนิสทศีล (พระขนาเมธ เตชธโร (คำมุงคุณ) และ เสฐียร ทั้งทองมะดัน, 2565)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับศีลบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท ก็คือ “MEW Model เพื่อการบำเพ็ญศีลบารมี” สามารถแสดงเป็นภาพเพื่ออธิบายความได้ดังนี้

ศีลบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท

แผนภาพที่ 1 : MEW Model เพื่อการบำเพ็ญศีลบารมี

จากแผนภาพที่ 1 อธิบายได้ว่า การบำเพ็ญศีลบารมีทั้งในขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง ล้วนต้องอาศัยความความมุ่งมั่นตั้งใจ ซึ่งแทนด้วยตัวอักษร M = Mindfulness คือ การมีสติ มีความตั้งมั่นแห่งจิต มีการอธิษฐานบารมีอย่างแน่วแน่ มีความสงบระงับแห่งจิต เกิดเนกขัมมะบารมีจากภายใน คือ เกิดความสงบระงับจากการรบกวนของกามคุณ 5 หรือกามราคะ มีความหนักแน่นจากภายในอันเกิดจากขันติบารมี เปรียบดังบุคคลที่ตั้งใจเล็งลูกธนูไปที่เป้าหมาย (คือศีลบารมี) เขาย่อมมีความมุ่งมั่นต่อเป้าหมายอย่างตั้งใจ มีความสงบนิ่ง มีความมั่นคงไม่หวั่นไหว เพื่อให้ลูกธนูเล็งไปยังเป้าหมายอย่างเที่ยงตรง ซึ่งต้องขับเคลื่อนด้วยความเพียรพยายาม แทนด้วยตัวอักษร E = Effort คือ ความเพียรพยายาม เปรียบดังอัตราความเร็วของลูกธนูที่พุ่งไปยังเป้าหมายอย่างไม่ลดละ มีแรงส่งพอที่จะทำให้ถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ อย่างไรก็ตาม การที่ลูกธนูจะเล็งถูกเป้าได้อย่างแม่นยำ ผู้ยิงธนูจะต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้อง เที่ยงตรง แทนด้วยตัวอักษร W = Wisdom คือ ปัญญา หรือปัญญาบารมี ที่สร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศีลที่ถูกต้องไม่ผิดทาง เช่น ไม่ได้รักษาศีลเพื่อกดขี่คนอื่น ไม่ได้รักษาศีลเพื่อให้ส่งเสริมความโลภ ไม่รักษาศีลแบบลูปคล่าหรือมงาย (ศีลพัตตปรามาส) เป็นต้น เปรียบเสมือนการมีทักษะ มีปัญญาปฏิบัติ เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ว่าทิศทางเป้าหมายที่ถูกต้องที่ลูกศรควรพุ่งไปถึงนั้นอยู่ ณ จุดใด จึงไม่พลาดเป้าหมายที่ตั้งใจบำเพ็ญศีลบารมีให้สำเร็จ

บทสรุป

จากการศึกษาศิลปะการมีในพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถสรุปได้ว่า ศิลปะการมีในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นคุณธรรมของศีลที่มีความสำคัญในการพัฒนาจิตใจและการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางจิตวิญญาณ ศิลปะการมี ยังหมายถึง การรักษาศีลและปฏิบัติตามหลักธรรมของศีลให้บริสุทธิ์ซึ่งเป็นหนึ่งในทศการมีที่สำคัญในการเดินทางสู่การบรรลุพระโพธิญาณ ศิลปะการมีจึงมีบทบาทสำคัญทั้งในกระบวนการบำเพ็ญการมีเพื่อการพัฒนาจิตใจอย่างเต็มที่และการบรรลุความรู้แจ้งในสภาวะธรรมสูงสุด ช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีคุณธรรมที่ดี และรักษาจริยธรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการสร้างพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับความเป็นอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขและมีความยุติธรรม ส่งเสริมการปฏิบัติตนอย่างสุภาพและมีความเคารพต่อผู้อื่น ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความเข้าใจระหว่างบุคคลในสังคม ลดความขัดแย้งและการทะเลาะเบาะแว้ง การปฏิบัติศิลปะการมีเป็นการฝึกฝนให้บุคคลมีสติและปัญญาในการตัดสินใจและปฏิบัติตน ซึ่งส่งผลให้สามารถพัฒนาตนเองและมีวิธีการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อสมาชิกในสังคมมีการปฏิบัติศิลปะการมี จะช่วยลดพฤติกรรมที่เป็นอันตรายและส่งผลกระทบต่อสังคม เช่น การโกหก การฉ้อโกง หรือการกระทำที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งช่วยสร้างสังคมที่มีความมั่นคงและเป็นระเบียบ และบุคคลที่ปฏิบัติศิลปะการมีจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ผู้อื่น และสามารถเป็นแรงบันดาลใจในการทำดีและการปฏิบัติตามหลักธรรม ซึ่งช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมโดยรวม ดังนั้น การปฏิบัติศิลปะการมีจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความสงบสุขและเป็นธรรม ซึ่งสามารถส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคมทั้งในระดับบุคคลและระดับรวม ในส่วนบุคคลทั่วไปสามารถมีศิลปะการมีได้ โดยการฝึกฝนและปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่ในกลุ่มของผู้ที่ศึกษาพระพุทธานุศาสนายอย่างลึกซึ้งซึ่งเท่านั้นแต่สามารถเริ่มต้นจากการรักษาศีลและจริยธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน เช่น การงดเว้นจากการกระทำผิดทางกาย วาจา และใจ การฝึกสติและสมาธิ การทำดีต่อผู้อื่น คุณค่าของการมีศิลปะการมีในส่วนบุคคลช่วยส่งเสริมการพัฒนาตนเอง ทำให้บุคคลมีความสุขทางจิตใจและความสงบ มีสติปัญญาที่ดีขึ้นในการตัดสินใจและการจัดการกับปัญหา ความเป็นอยู่ที่มีจริยธรรมจะสร้างบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีและสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อื่น ในส่วนสังคม เมื่อบุคคลมีศิลปะการมี การอยู่ร่วมกันในสังคมจะเป็นไปด้วยความสงบสุขและยุติธรรมมากขึ้น การลดพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสังคม เช่น การโกหก การฉ้อโกง และการกระทำที่ไม่เป็นธรรม จะช่วยสร้างความมั่นคงในสังคมและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในสังคม นอกจากนี้ บุคคลที่ปฏิบัติศิลปะการมีจะเป็นผู้นำในทางคุณธรรม ช่วยให้สังคมเกิดการพัฒนาในเชิงจริยธรรมและความดี ดังนั้น การศึกษาศิลปะการมีและการนำไปปฏิบัติไม่เพียงช่วยให้บุคคลพัฒนาจิตใจและคุณธรรมในตนเอง แต่ยังสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมทั้งในแง่ของความสงบสุข ความมั่นคง และความยุติธรรม

บรรณานุกรม

- นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร. (2556). การศึกษาพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเนื่องด้วยการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระกวีวงศ์ (อิม สารโท). (2556). ธรรมสมังคีของทศบารมีเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการตรัสรู้และการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชนาเมธ เตชธโร (คำมุงคุณ) และ เสฐียร ทั้งทองมะดัน. (2565). ศิลปในวิสุทธิมรรคในฐานะเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 7(1), 335-349.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ์). (2550). *คำบรรยายวิปัสสนากรรมฐาน*. กรุงเทพฯ : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระปลัดกิตติ ยุตติธโร. (2562). การประยุกต์ใช้ศิลปะ 5 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากร วิทยาลัยสงฆ์ บุรีรัมย์. *วารสารธรรมวิเศษ*, 2(2), 293-305.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส. อาร์ พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2556). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- พระมหาจุฬาลงกู๋ ชูเลื่อน. (2546). ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาพงศ์ศิริ ปญญาวิโร. (2564). วิเคราะห์ทานบารมีในคัมภีร์อรรถกถาชาดก. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 4(1), 63-73.
- พระสุรเชษฐ อธิติเตโช (ไชยรา) และคณะ. (2564). การประยุกต์ใช้หลักศิลปะ 5 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประจำวันของประชาชน บ้านส้มป่อยค่ายเมืองแสน ตำบลนาदान อำเภอสวรรคต จันทบุรี. *วารสารปัญญาปณิธาน*, 6(1), 215-228.
- พุทธทาส อินทปญโญ. (2520). *อริยศีลธรรม*. กรุงเทพฯ : หจก. การพิมพ์พระนคร.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ. (2557). *สาระสำคัญของวิสุทธิมรรค*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมตตาพร.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2524). “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2499). *ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2*. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2514). *บาลีไวยากรณ์ วจวิภาคภาคที่ 2 समासและตัทธิต*. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราช

วิทยาลัย.

สมโภชน์ ยิ่งสังข์. (2552). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศิลปะบารมีในภุมิตตชาดก. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร*

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Maha Chakri Sirindhorn HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn. (2000). *The Ten Perfections*

in Theravada Buddhism. (4th ed.). Nakorn Pathom : Mahamakut Buddhist

University Printing House.
